

Таким образом, нами представлена система методов исследования, которые выступают в качестве инструментария для доказательства эффективности условий формирования профессиональных компетенций будущих педагогов начальных классов.

Список использованной литературы:

1. Гуськова, М.В. Основы эволюции в управлении качеством образования: монография/М.В. Гуськова. – М.: ИНФРА-М, 2018. – 204 с.
2. Кузнецов, И.Н. Диссертационные работы: Методика подготовки и оформления [Текст]: учебно-методическое пособие / И.Н. Кузнецов. – 4-е изд. – М.: Дашков и К, 2012. – 488 с.
3. Ажибаева, А.Ж. Теория и практика управления качеством подготовки учителей начальной школы [Текст]: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01/ А.Ж. Ажибаева – Б., 2018. - 253 с.
4. Колдаев, В.Д. Методология и практика научно-педагогической деятельности [Текст]: учебное пособие / В.Д. Колдаев. – М., 2017. – 400 с.

УДК:378:378/937:372.22

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2023-1(2)-28-32

Ажибаева А.Ж., Бабаназарова С.Ж., Нурадилова М.Н.

Талас мамлекеттик университети, педагогика кафедрасы, педагогика илимдеринин доктору,
профессор,

Талас мамлекеттик университети, педагогика кафедрасы, окутуучу,
Талас мамлекеттик университети, педагогика кафедрасы, магистрант

Ажибаева А.Ж., Бабаназарова С.Ж., Нурадилова М.Н.

Таласский государственный университет, кафедра педагогики, доктор педагогических
наук, профессор,

Таласский государственный университет, кафедра педагогики, преподаватель,

Таласский государственный университет, кафедра педагогики, магистрант

Azhibayeva A.Zh., Babanazarova S.Zh., Nuradilova M.N.

Talas State University, Department of Pedagogy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Talas State University, Department of Pedagogy, Teacher,

Talas State University, Department of Pedagogy, Undergraduate

**ОКУТУУНУН ООЗЕКИ МЕТОДДОРУН БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТИН ОКУУ
ПРОЦЕССИНДЕ КОЛДОНУУ**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЛОВЕСНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В УЧЕБНОМ
ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

**THE USE OF ORAL TEACHING METHODS IN THE EDUCATIONAL PROCESS
OF PRIMARY SCHOOL**

Кыскача мүнөздөмө. Бул макалада окутуунун оозеки ыкмалары жана алардын башталгыч мектептин окуу процессинде колдонулушу берилген. Окутуунун оозеки методдору - аңгеме, баарлашуу, лекция ж.б. түрлөрү берилген. Оозеки баяндоонун бардык түрлөрүндө билимди башка методдор менен айкалыштырууга жана окуучулардын

максималдуу активдүүлүгүн камсыздоого умтулуусу керек экени берилген. Окутуунун оозеки баяндоосу менен бирге, жаңы окуу материалдарын кабыл алуу жана түшүнүү боюнча окуучулардын өз алдынча иш ыкмалары каралган. Өз алдынча окуу ишинин дидактикалык мааниси, анын негизинде билимди өздөштүрүү боюнча ар бир окуучунун активдүү таанып-билүү иш-аракеттери менен шартталганы айтылат.

Аннотация. В этой статье представлены словесные методы обучения и их использование в процессе обучения в начальной школе. Словесные методы обучения - это рассказ, общение, лекция и другие. Даны виды устного повествования, где указано, что необходимо стремиться объединить знания с другими методами и обеспечить максимальную вовлеченность учащихся. Наряду с устным изложением обучения предусмотрены методы самостоятельной работы учащихся по восприятию и пониманию нового учебного материала. Дидактическая значимость самостоятельной учебной работы заключается в том, что она обусловлена активной познавательной деятельностью каждого ученика по усвоению знаний на ее основе.

Abstract. This article presents verbal teaching methods and their use in the learning process in primary school. Oral teaching methods are a story, communication, lecture, etc. B. types are given. In all types of oral narration, it is indicated that it is necessary to strive to combine knowledge with other methods and ensure maximum involvement of students. Along with the oral presentation of the training, methods of independent work of students on the perception and understanding of new educational material are provided. The didactic significance of independent educational work lies in the fact that it is conditioned by the active cognitive activity of each student to assimilate knowledge based on it.

Негизги сөздөр: окутуу, метод, башталгыч мектеп, окуу процесси, ангеме, баарлашуу, оозеки методдор, баяндоо.

Ключевые слова: обучение, метод, начальная школа, учебный процесс, ангема, общение, устные методы, повествование.

Keywords: teaching, method, primary school, educational process, angema, communication, oral methods, narration.

Оозеки окутуу методдору мугалимден логикалык ырааттуулукту жана түшүндүрүүдө далилдүүлүктү, материалдын негиздүүлүгүн, адабий жактан туура, так сүйлөөнү талап кылат. Окутуунун оозеки методдоруна ангеме, баарлашуу, лекция ж.б. түрлөрү кирет [1].

Заманбап дидактика оозеки окутуу методдоруна чоң маани берет. Эң маанилүү педагогикалык талаптарга насаатчынын сөзү окуучулар үчүн эмоционалдык таасир берет, эбегейсиз тарбиялык мааниге ээ, ар тараптуу өнүккөн адамдын инсандык сапаттарын, жүрүм-турумун, илимий көз карашын калыптандыруунун маанилүү каражаты болуп саналат [2].

Мугалим тарабынан материалдын оозеки баяндоосунун ар кандай түрлөрү төмөнкү негизги педагогикалык талаптарга жооп бериши керек:

1. Маанисин баалоо үчүн идеологиялык багытын аныктоо.
2. Билимдин системалуу мүнөзү, алардын аң-сезимин камсыз кылган логикалык ырааттуулук жана далилдүүлүк.
3. Так жана билимди бекем өздөштүрүүгө, туура жалпылоо жана тыянак чыгаруу үчүн керектүү негизди түзүүгө көмөктөшөт.

4. Окуучулардын кызыгуусун туудурган жана көңүлүн бурган, акылына гана эмес, сезимдерине да таасир эткен, изилдеп жаткан материалды кабылдоо процессин жеңилдеткен мугалимдин сөзүнүн образдуулугу, эмоционалдуулугу жана тууралыгы.

5. Окутуунун ырааттуу этаптарында мугалим тарабынан материалды оозеки баяндоону акырындык менен татаалдаштырууну жана окуучулардын абстрактуу ой жүгүртүүсүн күчөтүүдө окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу [3].

Оозеки баяндоонун бардык түрлөрүндө билимди башка методдор менен айкалыштырууга (баяндоонун жүрүшүндө иллюстрацияларды, көнүгүүлөрдү ж. б. колдонуу менен) жана окуучулардын максималдуу активдүүлүгүн камсыздоого (аларды тема менен алдын ала тааныштыруу жолу менен, баяндоонун максатын жана планын кыскача ачуу, баяндоонун жүрүшүндө коюу, баяндоонун көйгөйлүү мүнөзү, баяндоонун жүрүшүндө ойду ишке ашыруучу суроолорду коюу аркылуу) умтулуусу зарыл. Мугалим тарабынан материалды берүүдө темпи жана дикциясы чоң мааниге ээ. Өтө тез темп менен уккан нерсени кабыл алууну жана түшүнүүнү кыйындатат, өтө жай темп менен окуучулардын кызыгуусу жана көңүлү жоголот, монотондуу баяндоо да жакшы натыйжаларды бербейт [4].

Оозеки окутуу методдоруна аңгеме, лекция, баарлашуу кирет.

Аңгеме - бул билимди ырааттуу жеткирүү үчүн колдонулган окуу материалынын монологиялык баяндоосу. Бул ыкма башталгыч класстарда фактылар, сүрөттөр, окуялар, түшүнүктөр басымдуулук кылган сүрөттөөчү материалды айтууда кеңири колдонулат. Бул методдун жетектөөчү функциясы – окутуу. Коштоочу функциялар – өнүктүрүү, тарбиялоо жана контролдоо-коррекциялоо [5]. Максаты боюнча, аңгеменин бир нече түрү бар: аңгемеспектакль, аңгеме-баяндоо, аңгеме – корутунду. Биринчисинин максаты - окуучуларды жаңы материалды үйрөнүүгө даярдоо, экинчиси, белгиленген мазмунду баяндоо үчүн кызмат кылат, үчүнчүсү – жыйынтыктайт. Бул методдун натыйжалуулугу негизинен мугалимдин айтып берүү жөндөмүнө, ошондой эле педагог колдонгон сөздөр жана сөз айкалыштары окуучулар үчүн канчалык түшүнүктүү жана алардын өнүгүү деңгээлине туура келгенине жараша болот. Ошондуктан, аңгеменин мазмуну окуучулардын тажрыйбасына негизделиши керек, ошол эле учурда аны кеңейтүү жана жаңы элементтер менен байытуу. Аңгеме окуучулар үчүн ырааттуу, логикалык, ынандыруучу сөз куруунун үлгүсү катары кызмат кылат, өз оюн сабаттуу билдирүүгө үйрөтөт. Сабакта окуяга даярдануу менен мугалим план түзүп, керектүү материалдарды, ошондой эле колдо болгон шарттарда максатка максималдуу жетүүгө өбөлгө түзүүчү методикалык ыкмаларды тандайт. Аңгеменин жүрүшүндө негизги нерсе баса белгиленет [6]. Аңгемени даярдоо жана өткөрүү процессинде тажрыйбалуу мугалимдер мындай дидактикалык талаптарды жетекчиликке алышат:

- башталгыч мектеп курактагы балдардын өзгөчөлүктөрүн эске алуу керек. Аларда көңүл буруу, кабыл алынган фактыларды, окуяларды максаттуу талдоо керек. Алар тез эле алаксып, чарчап, мугалимдин баяндоосун көпкө чейин уга албай калышат;

- теманы так аныктоо, балдардын кызыгуусун, көңүлүн темага буруу;

- сабактын башталышында балдарды жаңы материал менен тааныштыруу;

- баяндалып жаткан материалдын илимий, ишенимдүү болушун камсыз кылуу;

- баланын өзөктүү сапаттарын тарбиялоого көңүл бурууга, окуяларга, аракеттерге, фактыларга баа берүүгө, өз пикирин билдирүүгө, өз сезимдерин, мамилелерин билдирүүгө үйрөтүү;

- балдарды аңгеменин мазмунунун планы менен тааныштыруу, материалды системалык, логикалык жактан баяндоо;
- жетектөөчү жоболорду, идеяларды, социалдык маанилүү түшүнүктөрдү бөлүп көрсөтүү, аларга балдардын көңүлүн буруу;
- жалпылоо үчүн зарыл болгон ачык, типтүү фактыларды, кызыктуу жана ынандымдуу мисалдарды тандап алуу, балдардын конкреттүү түшүнүктөрүнө таянуу;
- материалды окуучулар үчүн жеткиликтүү, эмоционалдуу, экспрессивдүү формада берүү;
- корутундуну, аныктаманы иштеп чыгуу керек болгондо, окуу материалынын оор бөлүгүнө көңүл буруу;
- эвристикалык ыкмаларды киргизүү, көйгөйлүү маселелерди коюу жана чечүү аркылуу балдардын көңүлүн активдештирүү;
- тексттин үзүндүлөрүн, фрагменттерин окуу менен айкалыштыруу;
- баяндоону иллюстрациялар жана башкалар менен коштоо;
- эң маанилүү тыянактарды кайталоо [7].

Баарлашуу - бул ар кандай окуу максаттары менен сабактын каалаган этабында боло турган окутуунун кеңири таралган ыкмасы: үйдө жана өз алдынча иштерди текшерүүдө, жаңы материалды түшүндүрүүдө, жыйынтыгын бекитүүдө жана кайталоодо, окуучулардын суроолоруна жооп берүүдө. Окуучулар изилдеп жаткан материал жөнүндө кээ бир маалымат, башкача айтканда, маек үчүн негиз бар болгон учурларда жүзөгө ашырылат. Баарлашуу окуу куралын байланыштырууга мүмкүндүк берет, баланын жеке тажрыйбасы менен байланыштуу болот. Баарлашуу процессинде окуучулар керектүү билимди кайталап, аны окуу материалы менен байланыштырышат. Мугалим окуучунун суроолору жана жооптору аркылуу, ал бала эмнени түшүнүп, эмнени түшүнбөгөнүн көрөт. Ошондуктан, маек учурунда, ал толуктоолорду жасай алат. Баарлашуу баштапкы окутууда артыкчылыктуу мааниге ээ. Алгачкы илимий билим баланын идеяларына, анын жеке тажрыйбасына негизделет. Башталгыч класстарда сабакта жаңы материалды өздөштүрүү үчүн негиз болуп саналган башталгыч класстын окуучусунун аң-сезиминде жаңы материалды балдарга белгилүү болгон нерселер менен байланыштырууну максат кылган баарлашуудан башталат [6].

Эвристикалык баарлашуу жаңы билимди берүү максатында берилет. Суроолор жана кабыл алынган жооптор окуучунун оюн жаңы тыянактарга жеткире турган абалда турат. Окуучулар өзүлөрү ачылыш жасап жаткандай субъективдүү таасир калтырышат. Азыркы учурда, баарлашуунун бул түрү проблемалык окутууда кеңири колдонулат [7].

Маектешүүнүн ийгилиги бир катар суроолорду берүүдөн жана окуучулардын жоопторун билүүдөн көз каранды. Эгерде балдар суроонун мазмунун жетиштүү деңгээлде түшүнбөсө, анда окуучулардын жоопторунун негизинде суроонун текстин өзгөртүү керек. Тез жооп алуу үчүн тактоочу суроолорду берүү сунушталбайт. Суроолордун окшош мүнөзүн окуучунун ой жүгүртүүсүндө белгилүү бир жолду уюштуруу максатында окутууда колдонсо болот. Суроолор ой жүгүртүүнүн белгилүү бир логикалык формасын камтышы керек: жалпыдан конкреттүүгө жана конкреттүү фактылардан жалпыга өтүү, салыштыруу, талдоо, синтездөө, жалпылоо, абстракциялоо жана башка ой жүгүртүүлөр каралат.

Башталгыч класстарда балага жооптун бардык мазмунун айтууга үйрөтүү маанилүү. Кандай гана жооп болбосун, мугалимдин милдети - окуучуларга берилген суроо боюнча маалымат алуу жана анын туура ой жүгүртүп жаткандыгын түшүнүү. Кээде окуучу окуу

материалын тайыз түшүнөт жана жоопту түзө албайт, бирок окуу материалын түшүнөт. Окутуунун ыкмасы катары баарлашуунун артыкчылыгы, ар бир жоопто мугалим окуучунун билими жөнүндө маалымат алат. Кошумча суроолор менен окуучунун ой жүгүртүүсүн тактайт жана ошону менен таанып-билүү иш-аракеттерин жакшы башкарууга мүмкүнчүлүктөрүн алат [2].

Окуу китеби менен иштөө.

Окутуунун оозеки баяндоосу менен бирге, жаңы окуу материалдарын кабыл алуу жана түшүнүү боюнча окуучулардын өз алдынча иш ыкмалары болуп саналат. Өз алдынча окуу ишинин дидактикалык мааниси, анын негизинде билимди өздөштүрүү боюнча ар бир окуучунун активдүү таанып-билүү иш-аракеттери менен шартталган. К.Д. Ушинский, мисалы, окуучунун өз алдынча иштеши гана билимди терең өздөштүрүүгө шарт түзөт деп эсептеген. Окуу китеби жана окуу адабияты боюнча иштөө методунун маңызы жаңы билимдерди өздөштүрүү ар бир окуучу тарабынан окуу китеби боюнча окуп жаткан материалды ой жүгүртүү жана анда камтылган фактыларды, мисалдарды жана алардан келип чыккан теориялык жалпылоолорду (эрежелерди, тыянактарды ж.б.) түшүнүү жолу менен өз алдынча жүзөгө ашырылгандыгында турат. Ошол эле учурда билимди өздөштүрүү менен, окуучулар китеп менен иштөө боюнча көндүмдөргө ээ болушат. Бул метод жөнүндө түшүнүк берет жана анда эки маанилүү өз ара байланышкан тараптарды баса белгилейт: окуучулардын материалды өз алдынча өздөштүрүүсү жана окуу адабияты менен иштөө жөндөмүн калыптандыруу болуп саналат.

Ошентип, башталгыч мектептин окуу процессинде колдонулган оозеки окутуу методдорунун ийгилиги мугалимдин оозеки түшүндүрмөнү туура түзүү жөндөмүнөн жана окуучунун оозеки баяндоодогу материалдын мазмунун түшүнүү жөндөмүнөн көз каранды. Бул ыкма окуу процессинде негизги болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Абдыкеримова М.А., Токсонбаева Э.Т., Кадырбекова Р.Т. Жалпы педагогика. – Бишкек, 2013. – 476
2. Апыш Б., Бабаев Д., Жоробеков Т. Педагогика. Окуу китеби. – Б., 2002. – 432 б.
3. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М., 1985
4. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения М., 1981.
5. Мамбетакунов Э. Педагогиканын негиздери – Б., 2002. – 148 б.
6. Мамбетакунов, Э. Педагогикалык изилдөөнүн методологиясы жана технологиясы [Текст] / Э. Мамбетакунов. – Бишкек, 2015. – 126 б.
7. Основы дидактики. Под ред. Есипова Б.П. М., 1967